

Identification and Prioritization of Key Factors in the Development of Islamic Art on Instagram

Bahareh Ghazivakili ¹, Pedram Dadfar ^{*2}, Mohammadreza Sharifzadeh ³

¹ PhD student, Faculty of Art, Department of Comparative and Analytical History of Art, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran, ghazivakili.art@iauctb.ac.ir

^{*2} (Corresponding author) Professor, Faculty of Art, Department of Art Research, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran, pedram.dadfar@iauctb.ac.ir

³ Professor, Faculty of Art, Department of Art Research, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran, mohammad.sharifzade@iauctb.ac.ir

Article Info

Research Article

Issue 56

Volume 21

Page 436 to 457

Submission Date: 2024/02/10

Review Date: 2024/04/04

Acceptance Date: 2024/06/19

Publication Date: 2024/12/21

Keywords

Islamic arts,
art development,
virtual space,
social media,
Instagram

Cite this article

Ghazivakili, B. , Dadfar, P. and Sharifzadeh, M. (2024). Identification and Prioritization of Key Factors in the Development of Islamic Art on Instagram. *Islamic Art Studies*, 21(56), 436-457.

dorl.net/dor/20.1001.1.*****.****.***.*/

dx.doi.org/10.22034/IAS.2024.450854.2355

ABSTRACT

Given the extensive influence of social media networks in contemporary societies and their dynamic and fluid nature, it is essential to study their functions, particularly their role in the development of culture and art, in the era of globalization. This study adopts a mixed descriptive-analytical approach and employs the AHP (Analytic Hierarchy Process) mathematical technique to investigate this phenomenon. By reviewing relevant literature, the research identifies key factors contributing to the development of Islamic arts in Iran. Through pairwise comparisons, the importance of each factor was determined via a field study. The findings reveal 45 significant components grouped into eight critical categories: individual, economic, structural and physical, cultural, socio-environmental, technological, security and legal, and governmental support. Expert analysis highlights that individual, economic, and technological factors are the most critical for advancing Islamic arts. Focusing on these factors can facilitate and accelerate achieving cultural and artistic development goals through popular social media platforms.

Research Objectives

1. To identify key factors influencing the development of Islamic art on Instagram.
2. To prioritize these key factors using the AHP method.

Research Questions

1. What are the most critical factors influencing the development of Islamic art on Instagram?
2. How are these key factors prioritized using the AHP method?

Introduction

Although it has not been long since social media networks emerged on the internet, numerous discussions have been ongoing about their functions and the impacts they can have on users, culture, art, and more, especially since the mid-1990s when their use became widespread. Due to their increasing popularity and quantitative and qualitative growth, it seems impossible to ignore their extensive social, political, cultural, and ultimately economic impacts (Rezaeian, Edrisi, 2018: 32).

Social media networks, products of Web 2.0, provide spaces that help users maintain existing social relationships, make new friends, and share experiences. Therefore, users participate in the evolution of these sites in a targeted manner (Massari, 2010: 101). Social media networks are considered agents of significant transformations in the modern era. Studying which key factors and characteristics of these networks influence various cultural, artistic, economic, educational, and even security fields is crucial for understanding their role in society. This is an important issue that warrants investigation.

When the web entered human society, no one imagined the extent of change and transformation it would bring, making life easier with web-based tools to the point where it is hard to imagine life without the web (Amiri, Habibzadeh, 2015: 11). Today, the internet and virtual space have completely altered the meaning of art production, education, and development, which are major components of a country's culture. After the emergence and widespread use of the internet, the artistic spaces of countries have transformed. The internet and social media serve as tools for exchanging cultures and arts among different ethnic groups. The rise of the internet in artistic and academic spaces worldwide has led to users' familiarity with artistic events and has become a means to introduce national and individual art on a global scale. Consequently, it has created a significant transformation in contemporary, traditional, and Islamic arts (Sandani, 2005: 26).

There is no doubt that the functionality of a phenomenon in a developing country like Iran cannot guarantee its quality or development. The role of factors involved in cultural and artistic development should also be examined. Since the social, cultural, and economic functions of artistic activities are largely dependent on the emergence of the cultural industry and its progress with technological advancements in the production and distribution of artistic products, identifying factors that can influence the growth and development of arts like Islamic art on platforms such as Instagram is crucial for optimal use and effectiveness.

Given the nature and characteristics of comprehensive social media platforms like Instagram, Facebook, LinkedIn, Twitter, etc., they enable two-way communication, the formation of specialized and public groups, participation in topics, and are open to everyone. Due to these important features, they provide an excellent opportunity to meet the artistic needs of the current and future generations.

In particular, factors affecting the expansion of the art economy, such as focusing on artistic productions, production costs, distribution methods, attracting private capital, and government presence, have been identified (Haerizadeh, 2022: 333). Attarzadeh, in a study on Islamic and traditional arts, suggests that Islamic art should not merely be a name change for traditional arts; rather, Islamic art education should cover both traditional and modern contemporary arts to achieve greater capacity and development beyond traditional arts (Attarzadeh, 2022: 333). Qarachorlu and colleagues examined factors affecting the development of the art economy in East Azerbaijan Province, highlighting challenges in visual, performing, cinematic, and musical arts and emphasizing the need for cultural awareness, proper management, and human capacity enhancement through education, training, and skill-building (Qarachorlu et al., 2021: 20).

Tavakolian analyzed the necessity of cultural and artistic development, pointing to factors such as addressing the cultural demands of the new generation, creating fundamental changes in the cultural sphere, recognizing emerging capacities in science and innovation, and improving cultural spaces (Tavakolian, 2021: 66). Dinparast discussed the concepts of art development and its differences from socio-economic development, presenting theoretical aspects (Dinparast, 2009: 108). Najiboghlu recommended that for creating and expanding Islamic art, artists should be skilled in calligraphy, knowledgeable in geometry, well-versed in history, and familiar with the works of philosophers, music, medicine, legal opinions, astronomy, and celestial theory (Najiboghlu, 2000: 44). Mazloomi suggested that for Islamic art to be accepted, it must satisfy divine and religious ideals, and the Muslim artist should incorporate religious and divine ideas into their work, creating a visual representation that reflects divine manifestations and conveys a school of thought (Mazloomi, 1987: 136).

In general, reviewing previous research shows that most studies have been theoretical and have not specifically focused on various aspects of art development. Therefore, the innovation of this research lies in its novelty, focus on fieldwork, and identification of all key factors in the development of art, especially Islamic art, in new social media like Instagram. It is essential to adopt thoughtful policies and measures to expand artistic activities and programs to benefit large groups of people, ensuring the growth and vitality of society. Maximizing the use of resources and leveraging new technologies

and scientific achievements is crucial, requiring the initial identification and determination of influential factors. This study aims to answer the fundamental question of what factors are involved in the development of Islamic art on social media platforms like Instagram and which are the most important.

Conclusion

The results of this study showed that a total of eight key factors—individual, economic, structural and physical, cultural, socio-environmental, technological, security and legal, and finally governmental support—can be identified and introduced through 45 important components for the development of Islamic arts using social media platforms. The importance coefficients derived from expert opinions indicated that individual, economic, and technological factors are the most critical key components for advancing Islamic arts. Therefore, by considering the influential components on the development and expansion of Islamic arts, undoubtedly, the boundaries of Islamic and traditional arts will be transcended, forming a collection that supports all Islamic-Iranian artistic disciplines, including modern ones. With these changes, the position of Islamic art will surpass traditional arts and, in addition to the past, will encompass contemporary and even future arts, creating a space where artistic works can be created in line with Islamic teachings and regulations. By leveraging the capabilities of virtual space and managing its challenges, we can witness better days for cultural and artistic development in the country.

References

Afrasiabi, Mohammad Sadegh; Bashir, Hossein. (2012). "Internet Social Networks and the Lifestyle of Youth: A Case Study of the Largest Iranian Virtual Community." *Cultural Studies*, 5(1), 31–63. [In Persian].

Alavi, Seyyed Morteza. (2017). "Study and Analysis of Social Networks." National Conference on Modern Technologies in Electrical and Computer Engineering, Master's Thesis, Jihad University of Isfahan Province. [In Persian].

Azarakhsh, Ali-Mohammad. (2012). "A Theoretical Approach to the Impacts of Social Networks on National Production and Employment Among Youth." *Quarterly Journal of Youth and Media Studies*, No. 6, 95–116. [In Persian].

Bahensi, Afif. (2012). *Islamic Art*. Translated by Mahmoud Pouraghasy, Third Edition, Tehran: Soore Mehr Publications. [In Persian].

Beiro, Alan. (1987). *Dictionary of Social Sciences*. Translated by Bagher Saroukhani. Tehran: Keyhan Publications. [In Persian].

Dinparast, Manouchehr. (2009). "Art Development: Texts and Contexts." *Ayeneh Khial Journal*, No. 12, 108–109. [In Persian].

Granemann, S., & Figueiredo, A. (2013). "Logística aplicada à exportação - instrumento de competitividade." *Revista Brasileira de Economia de Empresas*, 1(1), 51–62.

Haerizadeh, Mohammad Mohsen. (2022). "Examining Factors Influencing the Development of Art Economy (Focusing on Performing Arts)." *Modern Research in Entrepreneurship Management and Business Development*, Summer 2022 - No. 2, 331–339. [In Persian].

Irwin, Robert. (2010). *Islamic Art*. Translated by Roya Azadfar. Tehran: Soore Mehr Publications. [In Persian].

Lee, M.C. (2007). "A Method of Performance Evaluation by Using the Analytic Network Process and Balanced Score Card." *International Conference on Convergence Information Technology*.

Massari, L. (2010). "Online Social Networking." Available at www.google.com.

Najiboghlu, Golru. (2000). *Geometry and Ornamentation in Islamic Architecture*. Translated by Mehrdad Qayoumi Bidhendi. Tehran: Rozaneh Publications. [In Persian].

Rezaeian, Aliyeh; Edrisi, Afsaneh. (2018). "The Impact of Social Networks and Social Trust on Cultural Consumption of Generation Z (Born in the 2000s) with Emphasis on Telegram, Instagram, and Twitter." *Cultural Sociology Quarterly*, Humanities and Cultural Studies Research Institute, No. 2, 29–54. [In Persian].

Rheingold, H. (2002). *Smart Mobs: The Next Social Revolution: Transforming Cultures and Communities in the Age of Instant Access*. Basic Books.

Saaty, T.L. (1980). *The Analytic Hierarchy Process: Planning, Priority Setting, Resource Allocation*. New York: McGraw-Hill International Book Company.

Sandani, Farinaz. (2005). "The Impact of the Internet on the Development of Contemporary Visual Arts." *Quarterly Art Journal* No. 26. [In Persian].

Shabanipoor, M.; Moinzadeh, A. (2015). "Translation Procedures Used in Persian Translation of English Technical Terms of Psychology." *Iranian Journal of Translation Studies*, Vol.12(48).

Stofkova,J.; Krejrus,M.; Repkova Stofkova,K.; Malega,P.; Binasova,V.(2022). "Use of the Analytic Hierarchy Process and Selected Methods in the Managerial Decision-Making Process in the Context of Sustainable Development." *Sustainability*, Vol.14(11546).

Symm, S.(2016). "How Much Does It Really Cost to Build a Tech Start-up?" Blog post at Launch Laboratory.

Toloi,R.C.; Reis,J.G.M.; Toloi,M.N.V.; Vendrametto,O.; Cabral,J.A.S.P.(2022). "Applying Analytic Hierarchy Process (AHP) to Identify Decision-Making in Soybean Supply Chains: A Case Study of Mato Grosso Production." *Revista de Economia e Sociologia Rural*, Vol.60(2), e229595.

Tavakolian, Mehdi.(2021). "An Inevitable Necessity Called Cultural and Artistic Development; Which Factors Are Involved?" Islamic Republic News Agency Report(August 1st), News Code:84422362.[In Persian].

شناسایی و اولویت‌بندی عوامل کلیدی بر توسعه هنر اسلامی در اینستاگرام

بهاره قاضی وکیلی^۱ ID، پدram دادفر^۲ ID*، محمدرضا شریف‌زاده^۳ ID

^۱ دانشجوی دکتری، دانشکده هنر، گروه تاریخ تطبیقی و تحلیلی هنر، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، ghazivakili.art@iauctb.ac.ir

^۲ (نویسنده مسئول) استاد، دانشکده هنر، گروه پژوهش هنر، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، pedram.dadfar@iauctb.ac.ir

^۳ استاد، دانشکده هنر، گروه پژوهش هنر، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، mohammad.sharifzade@iauctb.ac.ir

چکیده

به دلیل گستردگی حوزه تسلط شبکه‌های اجتماعی مجازی در جوامع امروزی و نیز برخورداری این پدیده از ویژگی سیال‌بودن و حرکت پویا، لازم است که همگام با رشد و تکامل تکنولوژیکی و محتوایی شبکه‌های اجتماعی مجازی، در ابعاد مختلف، کارکرد آن‌ها، به‌ویژه نقش آن‌ها در توسعه فرهنگ و هنر، در عصر جهانی‌شدن مطالعات بیشتری صورت بگیرد. از این‌رو، در این مطالعه که با استفاده از یک رویکرد ترکیبی توصیفی-تحلیلی و تکنیک ریاضی AHP انجام گرفته است، ضمن بررسی ادبیات موضوع، عوامل کلیدی توسعه هنرهای اسلامی در ایران، شناسایی و با انجام مقایسات زوجی میزان اهمیت هرکدام از این عوامل نیز از طریق یک مطالعه میدانی تعیین گردید. نتایج حاصل از این مطالعه نشان داد که مجموعاً ۴۵ مؤلفه مهم را در قالب هشت عامل بسیار کلیدی: فردی؛ اقتصادی، ساختاری و کالبدی؛ فرهنگی؛ اجتماعی - محیطی؛ تکنولوژیکی؛ امنیتی و قانونی و نهایتاً حمایت‌های دولتی می‌توانیم برای توسعه هنرهای اسلامی شناسایی و معرفی نماییم. ضرایب اهمیت حاصل از بررسی نظرات خبرگان نشان داد که به‌ترتیب عوامل فردی، اقتصادی و تکنولوژیکی به ترتیب با اهمیت‌ترین مؤلفه‌های کلیدی جهت توسعه هنرهای اسلامی می‌باشد که در صورت توجه واقعی و دقت به این مؤلفه‌ها، دستیابی به اهداف توسعه فرهنگی و هنری کشور از طریق پلت فرم‌های رایج در فضای مجازی تسهیل و تسریع خواهد شد.

اهداف پژوهش:

۱. شناسایی عوامل کلیدی بر توسعه هنر اسلامی در اینستاگرام.

۲. اولویت‌بندی عوامل کلیدی بر توسعه هنر اسلامی در اینستاگرام با روش AHP.

سؤالات پژوهش:

۱. مهم‌ترین عوامل کلیدی بر توسعه هنر اسلامی در اینستاگرام کدامند؟

۲. عوامل کلیدی بر توسعه هنر اسلامی در اینستاگرام با روش AHP چگونه اولویت‌بندی می‌شوند؟

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

شماره ۵۶

دوره ۲۱

صفحه ۴۳۶ الی ۴۵۷

تاریخ ارسال مقاله: ۱۴۰۲/۱۱/۲۱

تاریخ داوری: ۱۴۰۳/۰۱/۱۵

تاریخ صدور پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۳۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۰/۰۱

کلمات کلیدی

هنرهای اسلامی،

توسعه هنر،

فضای مجازی،

رسانه‌های اجتماعی،

اینستاگرام.

ارجاع به این مقاله

قاضی وکیلی، بهاره، دادفر، پدram و شریف‌زاده، محمدرضا. (۱۴۰۳). شناسایی و اولویت‌بندی عوامل کلیدی بر توسعه هنر اسلامی در اینستاگرام. *مطالعات هنر اسلامی*، ۲۱(۵۶)، ۴۳۶-۴۵۷.

[dori.net/dor/20.1001.1.*
***** ** */](https://doi.org/10.22034/IAS.2024.450854.2355)

[dx.doi.org/10.22034/IAS
.2024.450854.2355](https://dx.doi.org/10.22034/IAS.2024.450854.2355)

مقدمه

هرچند زمان زیادی از ظهور شبکه‌های اجتماعی فعال در اینترنت نمی‌گذرد، ولی از همان آغاز فعالیت این شبکه‌ها در سپهر مجازی و به‌ویژه از اواسط دهه ۱۹۹۰ بدین‌سو که کاربرد این شبکه‌ها عمومیت یافت، بحث‌های فراوانی پیرامون عملکرد آن‌ها و تأثیراتی که چنین شبکه‌هایی می‌توانند بر کاربران، فرهنگ، هنر و... بگذارند، درگرفته است. به‌واسطه محبوبیت روزافزون و رشد کمی و کیفی این شبکه‌ها به‌نظر می‌رسد که دیگر نمی‌توان چشم‌ها را بر روی تأثیرات گسترده اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و در نهایت، اقتصادی آن‌ها فروبست (رضائیان، ادریسی، ۱۳۹۷: ۳۲).

شبکه‌های اجتماعی مجازی محصول وب ۲، ارائه‌دهندگان فضایی هستند که به کاربران برای حفظ روابط اجتماعی موجود، پیدا کردن دوستان جدید، شریک و سهام‌شده در تجربیات کمک می‌نمایند؛ بنابراین کاربران در تغییر و تکامل سایت‌ها به‌صورت هدفمند شرکت می‌کنند (۱۰۱: ۲۰۱۰، Massari). شبکه‌های اجتماعی مجازی عامل تحولات و تغییرات بسیار مهمی در عصر جدید محسوب می‌شوند. با مطالعه این نکته که در مرحله پیشرفت فناوری‌های ارتباطی، کدام یک از عوامل کلیدی و مشخصه‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی در حوزه‌های مختلف فرهنگی، هنری، اقتصادی، آموزشی و تربیتی، حتی امنیتی تأثیرگذار است، به درکی واقع‌بینانه‌تر از نقشی که می‌تواند در حوزه‌های اجتماعی داشته باشد بستگی داشته و مسئله بسیار مهمی است که می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد. هنگامی که وب به جامعه انسانی راه یافت، کسی تصور این اندازه تغییر و تحول را نمی‌کرد که زندگی به کمک ابزارهای مبتنی وب آسان شود، تاحدی که علی‌رغم آسیب‌های ناشی از آن نتوان زندگی بدون وب را متصور شد (امیری، حبیب‌زاده، ۱۳۹۴: ۱۱).

امروزه دیگر اینترنت و فضای مجازی به‌طور کامل معنای تولید، آموزش و توسعه هنر را که زیرمجموعه بزرگی از فرهنگ هر کشوری را تشکیل می‌دهد، تغییر داده است. پس از پیدایش اینترنت و متداول شدن آن برای شناخت هنر و ارائه آن، فضاهای هنری کشورها دگرگون شده است. اینترنت و رسانه‌های اجتماعی وسیله و راهی است که به‌واسطه آن، فرهنگ و هنر اقوام مختلف مبادله می‌شود. پیدایش و کاربرد و رشد اینترنت در فضاهای هنری و دانشگاهی کشورهای جهان از سویی منجر به آشنایی کاربران و هنرمندان با رویدادهای هنری بوده و از سوی دیگر وسیله‌ای شد که توانست در سطح کلان خود، هنر ملی کشورها و در سطح خرد خود، هنر افراد را در عرصه جهانی معرفی نماید و از اینروست که در نتیجه شرایط جدید، تحول عظیمی را در هنرهای معاصر، هنرهای سنتی و اسلامی ایجاد نموده است (سندانی، ۲۶: ۱۳۸۴). تردیدی نیست که کارکرد یک پدیده در کشوری در حال توسعه نظیر ایران نمی‌تواند تضمینی برای کیفیت و یا توسعه آن تلقی گردد، و نقش عواملی که در توسعه و گسترش فرهنگ و هنر دخیل هستند نیز بایستی مورد بررسی و کنکاش قرار گیرد. از آنجایی که کارکردهای اجتماعی، فرهنگی و حتی اقتصادی فعالیت‌های هنری عمدتاً مدیون پدیدآمدن صنعت فرهنگی و پیشرفت و تکامل آن با تحولات فناوری و تکنولوژیک در تولید و

عرضه محصولات هنری و در نتیجه فراهم‌شدن امکان مصرف انبوه آن در ارتباط است؛ از این‌رو، شناسایی عواملی که در این راستا می‌توانند که رشد و توسعه هنرهای همچون هنرهای اسلامی در بستر پلتفرم‌هایی نظیر اینستاگرام را تحت تأثیر قرار داده و موجبات پیشرفت و تعالی آن شوند نیز جهت استفاده بهینه و مؤثرتر نیز بسیار مهم و با اهمیت خواهد بود. باتوجه به ماهیت و خصلت رسانه‌های اجتماعی کاملی نظیر اینستاگرام، فیس‌بوک، لینکدین، توییتر و...، امکان برقراری ارتباطات دو سویه، شکل‌گیری گروه‌های تخصصی و عمومی، مشارکت در موضوعات و بازبودن آن برای همه امکان‌پذیر بوده و به دلیل همین ویژگی‌های مهم، فرصت بسیار مناسبی جهت پاسخگویی به نیازهای هنری نسل فعل و حتی آتی را فراهم آورده است.

در خصوص عوامل مؤثر بر توسعه اقتصاد هنر به‌خصوص در تئاتر، یافته‌ها نشان می‌دهد که عواملی همچون: ۱. توجه ویژه به تولیدات هنری؛ ۲. توجه به هزینه‌های تولید؛ ۳. توجه به توزیع و نوع مخاطب؛ ۴. جلب سرمایه‌گذار خصوصی؛ ۵. توجه به حضور دولت، دخیل می‌باشد (حائری‌زاده، ۱۴۰۱: ۳۳۳). عطارزاده در مطالعه‌ای ضمن بررسی هنرهای اسلامی و سنتی، براساس تعاریف مضمونی، بیان می‌نماید که نبایستی هنر اسلامی صرفاً تغییر نامی برای هنرهای سنتی باشد؛ بلکه گروه‌های آموزشی هنر اسلامی، در کنار هنرهای سنتی، باید بتوانند هنرهای مدرن امروزی را نیز پوشش دهند تا ظرفیتی فراتر از هنرهای سنتی یافته و توسعه بیشتری پیدا نمایند (عطارزاده، ۱۴۰۱: ۳۳۳). قراچورلو و همکاران، در پژوهشی به بررسی عوامل مؤثر بر توسعه اقتصاد هنر در استان آذربایجان شرقی پرداخته شده است. در این پژوهش ضمن اشاره به برخی چالش‌های اصلی در توسعه هنرهای تجسمی، نمایشی، سینمایی و موسیقی در این استان، به عوامل مؤثر بر بهبود وضعیت و توسعه این هنرها می‌پردازد و مواردی چون لزوم فرهنگ‌سازی و آگاه‌سازی، مدیریت صحیح عوامل در فعالیت‌های مرتبط با هنر، غنی‌سازی ظرفیت انسانی با افزایش تحصیلات، کارآموزی، مهارت‌آموزی و... را در این بخش عنوان و تشریح می‌کند (قراچورلو و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۰).

توکلیان در گزارشی تحلیلی ضرورت اجتناب‌ناپذیر توسعه فرهنگی و هنری را بررسی نموده و در این رابطه عواملی همچون: توجه به تقاضاها و تمناهای فرهنگی نسل نو، ایجاد تغییرات بنیادی در حوزه فرهنگی، دیده‌شدن ظرفیت‌های نوظهور در عرصه علم و نوآوری و در نهایت بهبود و گسترش فضاهای فرهنگی را دخیل دانسته است (توکلیان، ۱۴۰۰: ۶۶). دین‌پرست در مطالعه‌ای به بررسی مفاهیم توسعه هنر و تفاوت آن با توسعه اقتصادی - اجتماعی پرداخته و موضوعات نظری موجود در این رابطه را به صورت نظری بیان نموده است (دین‌پرست، ۱۳۸۸: ۱۰۸). نجیب اوغلو توصیه می‌کند که برای خلق آثار و گسترش هنر اسلامی، هنرمند بایستی در استعمال قلم، ماهر و در هندسه، عالم شود؛ تاریخ بسیار بدانند؛ نیک به حکیمان اقتدا کند؛ موسیقی، طب، آرای حقوقدانان، نجوم و نظریه افلاک را بشناسد (نجیب اوغلو، ۱۳۷۹: ۴۴). مظلومی، رضایت و قرب به خدا و برآورده کردن اهداف دین را شروط پذیرش آثار گذشته به‌عنوان هنر اسلامی دانسته و برای توسعه و گسترش آن از هنرمند مسلمان امروزی می‌خواهد در چارچوب ساخته‌های هنری خود، ایده‌ها و آرمان‌های مذهبی و الهی را نمودار سازد و پرده‌ای مصور باشد که در آن نموده‌های الهی جلوه‌گر شود و هرکدام از آفرینش‌های او القاکننده یک دید مکتبی باشد (مظلومی، ۱۳۶۶: ۱۳۶).

در حالت کلی، بررسی پیشینه تحقیق نشان می‌دهد که پژوهش‌های اجرا شده بیشتر از جنس نظری و تئوریک بوده و به صورت ویژه تمرکزی بر ابعاد مختلف توسعه هنر نداشته و به گونه‌ای از این امر غفلت شده است. براین اساس، نوآوری پژوهش حاضر را می‌توان بدیع بودن آن، تمرکز بر میدانی بودن پژوهش و همچنین شناسایی تمامی عوامل کلیدی توسعه هنر و خصوصاً هنرهای اسلامی در فضای مجازی و رسانه‌های اجتماعی جدیدی همچون اینستاگرام، توصیف نمود. بایستی توجه داشت که بسط و گسترش فعالیت‌ها، برنامه‌ها و رشته‌های هنری به منظور بهره‌مندی گروه‌های وسیعی از مردم از مواهب هنر، مستلزم اتخاذ سیاست‌ها و تدابیر اندیشیده‌ای است که بتواند موجبات رشد و بالندگی و شادابی جامعه را فراهم نماید. حداکثر استفاده از منابع و امکانات و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین و دستاوردهای علمی در این زمینه بسیار خطیر و حائز کمال اهمیت است که لازمه آن در ابتدا، شناسایی و تعیین عوامل مؤثر و تأثیرگذار بر آن است. به همین منظور، در این مطالعه سعی می‌شود که به این سؤال اساسی پاسخ داده شود که چه عواملی در توسعه هنرهای اسلامی در بستر رسانه اجتماعی همچون اینستاگرام دخیل بوده و مهم‌ترین آن کدام‌ها خواهند بود؟

۱. شبکه‌های اجتماعی مجازی و کارکردهای آن

شبکه‌های اجتماعی مجازی، پدیده نوظهوری است که هم‌زمان با توسعه فناوری اطلاعات در دنیا رایج و با استقبال گسترده اقشار مختلف مردم روبه‌رو شده است. براساس تعریف راینگلد شبکه اجتماعی مجازی، معمولاً به معنای شبکه الکترونیکی با ارتباطات متقابل است که محدوده‌اش را خود تعریف می‌کند و پیرامون علاقه یا هدف مشترکی تشکیل شده است، گرچه در برخی مواقع، ایجاد ارتباط فی‌نفسه به هدف تبدیل می‌شود (Rheingold, ۲۰۰۲: ۱۱). شبکه‌های اجتماعی مجازی، نسل جدید یا وب‌سایت‌های اینترنتی هستند. در این وب‌سایت‌ها، کاربران اینترنتی حول محور مشترکی به صورت مجازی باهم جمع می‌شوند و جماعت‌های آنلاین را تشکیل می‌دهند. شبکه‌های اجتماعی، متناسب با نوع موضوع فعالیتشان امکانات دیگری را از قبیل خبرخوان‌های اینترنتی، قابلیت آپلود کردن ویدئوها و فایل‌های کامپیوتری و برقراری ارتباط با سایر رسانه‌های شخصی را نیز در گزینه‌هایشان دارند (قاسم‌زاده، ۱۳۹۰: ۸).

ایده کلی شبکه‌های اجتماعی، جدید نیست. با این حال، با ظهور شبکه جهانی وب و توسعه فناوری اطلاعات (Symm, ۲۰۱۶: ۱۰)، شبکه‌های اجتماعی به یک بعد جدید دست‌یافته است که شبکه اجتماعی مجازی نامیده می‌شود. عنوان شبکه اجتماعی مجازی، با قالب امروزی برای نخستین بار در سال ۱۹۶۰ در دانشگاه ایلینویز^۱ در ایالات متحده آمریکا مطرح شد (آریانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۵). شبکه‌های اجتماعی مجازی یا شبکه‌های مجازی اینترنتی، صفحات اینترنتی یا مجموعه سایت‌هایی هستند (فرقانی و مهاجری، ۱۳۹۷: ۲۶۰) که به کاربران این امکان را می‌دهند؛ علاقمندی‌ها، افکار و فعالیت‌های خود را به‌طور متقابل به اشتراک بگذارند (علوی، ۱۳۹۶: ۹۳) و علاوه بر تأمین بسیاری از نیازهای

^۱ University of Illinois

فرهنگی، اجتماعی و مذهبی اعضای خود، این امکان را برای آنان فراهم می‌کنند که هم‌زمان با انجام سایر فعالیت‌های اجتماعی از طریق رایانه یا تلفن همراه، فعالیت خود در این جوامع مجازی را نیز پیگیری نمایند (بشیر و افراسیابی، ۱۳۹۱: ۴۱). از اینروست که امروزه، مفهوم شبکه‌های اجتماعی مجازی دارای اهمیت بالقوه است.

برخی از مهم‌ترین ویژگی‌های که برای شبکه‌های اجتماعی شمرده شده‌اند عبارت‌اند از: دسترسی و وسعت، کم‌هزینه‌بودن، چندرسانه‌ای بودن، جمع‌گرایی و شبکه‌سازی انسانی، تعامل‌گرایی، بهره‌گیری بدون نیاز به مهارت و تخصصی، ارتباط فوری، پیوستگی و مداومت (آذرخش، ۱۳۹۱: ۱۸). از نظر محققان، امکانات منحصر به فرد شبکه‌های اجتماعی به کاربران آن‌ها کمک می‌نماید تا ضمن مشارکت در فعالیت‌های دلخواه، سطح آگاهی عمومی و همچنین تخصصی خود را نیز بالا ببرند. لذا به دلیل اهمیت و محبوبیت شبکه‌های اجتماعی مجازی نظیر واتس‌آپ، اینستاگرام، گوگل پلاس، لینکدین، فیسبوک، توئیتر و سایر پلت فرم‌های دیگر باعث شده است تا روزبه‌روز شاهد ورود شبکه‌های جدید با قابلیت‌های متنوع‌تری در جهان امروزی باشیم.

۲. هنرهای اسلامی، خاستگاه و انواع آن

اصولاً برای بررسی هنر اسلامی، قابلیت استفاده از رهیافت‌ها و روش‌های گوناگون تحقیق و پژوهش همچون تحلیلی، تاریخی، پدیدارشناسی، هرمنوتیک و نظیر آن‌ها وجود دارد و براساس هر یک از این شیوه‌ها می‌توان هنر اسلامی را تعریف و تفسیر نمود (قراملکی، ۱۳۸۳: ۳۳). تعریف‌ها و رویکردهای غالب در زمینه شکل‌گیری و چرایی هنر اسلامی معمولاً سیری تاریخی را مدنظر داشته و هنر دوره اسلامی را کاملاً تداوم پیش از آن می‌دانند، درحالی‌که شاید به‌ندرت به چیزی جدید اشاره داشته باشند و یا در بین آرایه‌ها و اجراهای جدید به دنبال آنچه می‌تواند اسلامی نامید بگردند، در صورتی‌که هیچ پاسخی نسبت به «اسلامی‌شدن» احتمالی میراث گذشته ندارند و یا به هر دلیل به سمت آن نمی‌روند. برای مثال، ابروین هنر دوره اسلامی را بیشتر برگرفته از میراث روم شرقی، بیزانس و ساسانیان می‌داند و مثال‌های متعددی در کتاب خود آورده است تا نشان دهد هنر آغازین دوره اسلامی تقریباً بدون هیچ کم‌وکاستی همان میراث پیشین اقوام دیگر است (ابروین، ۱۳۸۹: ۲۰). کنبی ضمن برشمردن عوامل متعدد در شکل‌گیری هنر دوره اسلامی مثل جرح و تعدیل فرم‌های انسانی، ایمان اسلامی، عوامل ماوراءالطبیعی، منشأ محلی نقوش گیاهی و جانوری، سیری تاریخی برای آن تسری می‌نماید و هیچ تلاشی برای توضیح نحوه تأثیرگذاری این عوامل ندارد (کنبی، ۱۳۹۳: ۵۴).

رایس نیز سیری تاریخی برای شکل‌گیری هنر اسلامی قائل است ضمن اینکه آن را میراث‌دار بیزانس و ساسانیان می‌داند (رایس، ۱۳۹۳: ۷۱). کونل ضمن اذعان به تأثیر مستقیم اسلام در شکل‌گیری هنر دوره اسلامی، قرآن را به خاطر خط عربی محور مشترک اقسام این هنرها می‌داند ضمن اینکه میل فرمانروایان را نیز در شکل‌گیری این هنرها را بی تأثیر نمی‌بیند (کونل، ۱۳۸۷: ۲۴). برخی دیگر از جمله دورن به تبادل فرهنگی بین سرزمین‌های مختلف اسلامی اصالت می‌دهند و هنر اسلامی را ترکیبی از سنت‌های پیشین و میل به انتزاع در ترکیب آن‌ها می‌دانند، درحالی‌که به

درستی هیچ جزء «جدیدی» را نو و تازه نمی‌داند. وی نیز دلیلی برای این میل به انتزاع در هنر دوره اسلامی ندارد و به اشاره به سیر تاریخی بسنده می‌کند (دورن، ۱۳۹۴: ۳۲). از طرفی کسانی مانند البهنسی نیز برای هنر اسلامی منشأ قومی قائل‌اند و آن را هنر عربی می‌دانند. وی خاستگاه هنر اسلامی را همان خاستگاه اسلام می‌داند و می‌گوید که ایمان اسلامی عامل شکل‌دهنده هنر متنوع اسلامی است؛ اما درباره نحوه تأثیر این عامل هیچ توضیحی نمی‌دهد و از سوی دیگر نمی‌گوید که چرا تنوع عظیم موجود در این هنر، در شبه‌جزیره عربستان به وجود نیامد (البهنسی، ۱۳۹۱: ۶). برعکس ایشان، پرایس، اعراب را فاقد پیشینه هنری دانسته و پیروزی آن‌ها بر جوامع دیگر را دلیل آشنایی ایشان با «پیشه و هنر» می‌داند و اینکه پس از آشنایی با اقوام مغلوب صنعت توسعه یافت و هنرهای پیشین رونق گرفت. وی این گروه از دست‌ساخته‌ها را صرفاً چون در دوره اسلامی واقع شده‌اند «هنر اسلامی» نامیده است (پرایس، ۱۳۹۳: ۵۰).

لذا باتوجه به مطالب ارائه شده می‌توان بیان نمود که هنر اسلامی فقط برخاسته از شریعت و یا شبه‌جزیره عربستان نیست و مؤلفه‌های دیگری نیز در ایجاد آن نقش به‌سزایی داشته است. از این رو، هنرهای اسلامی یا هنرهای مسلمانان به بخشی از هنر اطلاق می‌شود که در جامعه مسلمانان و نه لزوماً توسط مسلمانان رواج داشته است. هرچند ممکن است این هنرها در مواردی با تعالیم و شریعت اسلام انطباق نداشته باشد؛ ولی تأثیر فرهنگ اسلامی و منطقه‌ای در آن به‌خوبی نمایان است. هنر اسلامی هنری نیست که فقط به آیین اسلام ارتباط داشته باشد. اصطلاح «اسلامی» نه تنها به مذهب، بلکه به فرهنگ غنی و متنوع مردمانی که در سرزمین‌هایی که آیین اسلام در آن رواج دارد نیز اشاره می‌کند. هنر اسلامی یکی از دوره‌های شکوهمند تاریخ هنر و یکی از ارزشمندترین دستاوردهای بشری در عرصه هنری به‌شمار می‌آید و شامل انواع متنوعی از هنر همچون: معماری، خوشنویسی، نقاشی، سرامیک، سفالگری و کاشی‌کاری، صنایع مستظرفه، قالی‌بافی و منسوجات، هنرهای نمایشی و غیره می‌شود.

۳. فناوری اطلاعات و هنرهای اسلامی

آنچه مسلم است امروزه با سیطره فناوری‌های (تکنولوژی) نوین بر تمامی شاخه‌های تفکر معاصر، همه چیز از جمله فلسفه در خدمت تفکر تکنولوژیک قرار گرفته است. ظهور فناوری‌های مدرن، باعث ایجاد تغییرات عمیقی در زندگی، عملکرد و باورهای انسان شده، بر ادراک و رفتار بشر تأثیر گذاشته و زیست‌جهان او را دچار تحولات نوینی کرده است. بر اثر این فناوری‌ها، فرهنگ، هنر، سیاست، اقتصاد و... درهم‌آمیخته و سیستمی به‌وجود آمده که با دخالت در تمامی زندگی، انسان را در خود غرق نموده است. این تلقی در جهان مدرن که فناوری‌ها حضور چشمگیر و همه‌گیر دارند، جایگاه مهمی را از آن خود کرده و بر طبق این نگاه، شیوه زندگی آن‌سان با ابزارها و وسایلی که به کار می‌برد شکل می‌گیرد و نه تنها شکل زندگی و هویت وی که اندیشه او نیز با وسایل و ابزار تغییر می‌کند (کاجی، ۱۳۹۲: ۱۱).

در عصر حاضر، فناوری‌های نوین بیش از هر زمان دیگری بر ارزش‌های فرهنگی و هنری در جوامع تأثیرگذار است. گسترش آن نیز بستگی به انطباقش با شرایط فرهنگی و اجتماعی دارد. امکان انتشار آثار فرهنگی و هنری بر روی

شبکه‌های الکترونیکی به صورت بی‌حدومرز ضمن ایجاد نگرش خاص، هویت اجتماعی انسان‌ها را تغییر داده و فضای فرهنگی جدیدی به وجود آورده است؛ تاجایی که در تمام جوامع، اعم از اسلامی و غیراسلامی، برقراری پیوند بین فرهنگ، هنر و فناوری‌های مدرن با کمک رسانه‌های اجتماعی نوین برای مفاهیمی متعدد، معانی تازه‌ای آفریده است (رهنما و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۵).

آنچه مسلم است تکنولوژی مدرن در جوامع اسلامی نیز تمام امور از وسایل تولید، رسانه‌های جمعی تا روابط سیاسی، اجتماعی و فرهنگی را دگرگون کرده است. به دنبال آن تفکر و اندیشه اسلامی هم در این دهکده جهانی تحت سلطه تکنولوژی قرار گرفته است. تأثیرات پیشرفت تکنولوژی بر هنر اسلامی، با عنایت به ماهیت متفاوت آن از هنر غربی مقوله‌ای قابل تأمل است. با گرایش‌های روزافزون در حوزه هنر اسلامی، این هنر به دنیایی با ابعادی چندوجهی وارد شده است. در این دنیای چندوجهی به شیوه‌های نوین بیانی نیاز است. شیوه‌ای که علاوه بر حفظ و صیانت از رسالت این هنر، قادر به ارتباط با مخاطبان زندگی مدرن باشد. هنر اسلامی در هر بستری که خلق شود و با هر تکنولوژی که منتشر و عرضه شود، فضایی را به وجود می‌آورد که در آن مخاطب بتواند وقار و ارزش فطری خود را بازیابد. هنر اسلامی می‌تواند پریشانی‌ها و تمایلات دنیوی را از میان برداشته و نظامی را جایگزین کند که بیانگر آرامش و صلح است. از طریق همین پیام‌های پرمعنا و عمیق، هویت هنر اسلامی معنا پیدا می‌کند و وارد جریان زندگی و اعتقادات هنرمند می‌شود. در جهان معاصر، هنر اسلامی تنها هنر مسلمانان نیست؛ بلکه آن چیزی است که در آن عنصر سازنده‌ای از اندیشه اسلامی وجود داشته باشد (مطهری، ۱۳۶۸: ۶۰).

بنابراین، آثار هنری اسلامی که چه بسا از مصادیق صنایع فرهنگی نیز محسوب می‌شوند؛ یک تفاوت عمده در دل خود با دیگر صورت‌های هنر دارند. این آثار هنری چه در بیان حقایق متعالی از رمز و نماد، تجرید و انتزاع بهره گیرند و چه در پی آن باشند که مفاهیم دینی را از حقیقت باطنی محتواهای متعدد (تصویر، فیلم، صوت، ...) و با روش و ابزارهای مختلف آشکار گردانند، همواره در پی آن‌اند که تجلی عالم برتر در ساحت نفسانی و مادی هستی شده و ترجمان ایمان و تجربه دینی در قالب ترسیم و تجسیم، موسیقی، معماری، شهرسازی، نگارگری و... گردند (محمودی نژاد، ۱۳۸۵: ۴۳). لذا تمایزی میان فرهنگ و تکنولوژی نمی‌توان قائل شد و چون فرهنگ در عرصه‌ای گسترش یافته و دچار تغییر می‌شود که تکنولوژی به آن اجازه می‌دهد، لذا تکنولوژی نیز خود بخشی از نتیجه پیشرفت‌های فرهنگی جوامع و نیاز به ابزارهایی برای توسعه می‌گردد. پس تحولات اجتماعی و فرهنگی در جوامع اسلامی نیز تابعی از پیشرفت‌های تکنولوژی می‌شوند. از این رو، مصادیق هنر اسلامی نه تنها به عنوان هنر توده‌ای و محصولات صنعت فرهنگی کارکرد ذهن مخاطب را نیمه‌فعال نکرده و خیال‌پردازی را محدود نمی‌نمایند، بلکه با یادآوری و نمایش جلوه‌های بینظیر ذات اقدس الهی و بازتاب حقایق معنوی، به صورت مدام اندیشه آدمی را به چالش کشیده و حقیقت زندگی را بر وی آشکار نموده و با کمک امکانات تکنولوژی مدرن فضای فرهنگی که بازتابی از مفاهیم غنی اسلامی و انسانی است را تقویت می‌کنند (رهنما و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۰).

مفهوم هنرهای اسلامی شامل گستره‌ای از هنرها و صنایع دستی است که در سراسر جهان اسلامی توسعه یافته است و از جمله اصول و ارزش‌های فرهنگی و مذهبی اسلامی را بازتاب می‌دهد. امروزه، با پیشرفت فناوری اطلاعات و ارتباطات، امکانات جدیدی برای حفظ، ترویج، و ارتقای هنرهای اسلامی ایجاد شده است که از آن جمله می‌توان به استفاده از وبسایت‌ها، شبکه‌های اجتماعی، فضاهای مجازی، اپلیکیشن‌های هوشمند، و فناوری‌های مجازی و افزوده اشاره کرد. ارتباط بین فناوری اطلاعات و هنرهای اسلامی موضوعی پیچیده و چندوجهی است. از یک‌سو، فناوری اطلاعات می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای خلق، حفظ و ترویج هنرهای اسلامی مورد استفاده قرار گیرد. از سوی دیگر، هنرهای اسلامی می‌تواند منبع الهام و خلاقیت برای نوآوری در فناوری اطلاعات باشد.

فناوری اطلاعات کاربردهای فراوانی در ایجاد و توسعه هنرهای اسلامی دارد. برخی از این کاربردها از نظر مؤلف مقاله عبارت‌اند از:

- طراحی و خلق آثار هنری: از نرم‌افزارهای طراحی گرافیک و انیمیشن برای خلق آثار هنری اسلامی جدید استفاده می‌شود.
- حفظ و مرمت آثار هنری: از فناوری‌های دیجیتال برای اسکن، مستندسازی و مرمت آثار هنری اسلامی استفاده می‌شود.
- آموزش و ترویج هنرهای اسلامی: از وبسایت‌ها، شبکه‌های اجتماعی و برنامه‌های آموزشی آنلاین برای آموزش و ترویج هنرهای اسلامی در سراسر جهان استفاده می‌شود.
- ایجاد تجارب هنری تعاملی: از فناوری‌های واقعیت مجازی و واقعیت افزوده برای ایجاد تجارب هنری تعاملی اسلامی استفاده می‌شود.
- ایجاد وبسایت‌ها و پایگاه‌های داده آنلاین مرتبط با هنرهای اسلامی برای ارائه اطلاعات، تاریخچه، و آموزش‌های مرتبط.
- استفاده از شبکه‌های اجتماعی برای ایجاد جامعه‌ای مجازی از علاقه‌مندان به هنرهای اسلامی و ارتباط بین آن‌ها.
- توسعه اپلیکیشن‌های هوشمند موبایل و تبلت برای آموزش، بازی‌های تعلیمی، و ارتباط با هنرهای اسلامی.
- استفاده از فناوری‌های واقعیت مجازی و افزوده برای ارائه تجربه‌های جذاب و تعاملی مرتبط با هنرهای اسلامی.

همچنین استفاده از فناوری اطلاعات در توسعه هنرهای اسلامی مزایای فراوانی دارد که برخی از مهم‌ترین این مزایا: دسترسی آسان به اطلاعات و منابع مرتبط با هنرهای اسلامی برای علاقه‌مندان و پژوهشگران، ارتقای آگاهی و دانش عمومی درباره هنرهای اسلامی در سطح جامعه، ایجاد فضاهای تعاملی و گفتگوی فرهنگی بین افراد مختلف و ارتباط

بین فرهنگ‌ها از طریق هنرهای اسلامی و در نهایت افزایش نقد و تحلیل بر هنرهای اسلامی و توسعه نظریه‌پردازی در این حوزه هست.

استفاده از ابزارهای جدید و نوین، همواره در کنار مزایای فراوانی که دارد، چالش‌ها و خطراتی نیز به همراه می‌آورد که البته با مدیریت صحیح، می‌توان فناوری اطلاعات را در خدمت هنر و توسعه آن درآورد. برخی از راهکارهای توسعه استفاده اثربخش از فناوری‌های اطلاعات در هنرهای اسلامی عبارت‌اند از:

- ارائه محتوای مؤثر و معتبر در فضای مجازی و جلب توجه علاقه‌مندان.
- مدیریت و حفظ اطلاعات و منابع مرتبط با هنرهای اسلامی در فضای دیجیتال.
- تضمین امنیت و حفظ حریم خصوصی در فعالیتهای آنلاین مرتبط با هنرهای اسلامی.
- توجه به نیازها و تفاوت‌های فرهنگی و زبانی در طراحی و ارائه محتوای دیجیتال مرتبط با هنرهای اسلامی.

۴. رشد و توسعه هنر

امروزه هنر در سرتاسر جهان نقش مهمی در اقتصاد یافته است و از عوامل تأثیرگذار بر رشد و توسعه اقتصادی به‌شمار می‌آید. در چارچوب مباحث اقتصادی در حوزه هنر رویکردها و نظریه‌های مختلفی وجود دارد که هر یک از دیدگاهی خاص به مقوله اقتصاد هنر می‌پردازد. دغدغه سرنوشت هنر در جامعه کنونی، برای بسیاری از ما اهمیت دارد، زیرا با گسترش عقلانیت ابزاری و رشد فناوری شرایط جدیدی بر زندگی حاکم شده است. اما از سالیان بسیار دور، با افزایش سطح دانش و فهم بشر، کیفیت و وضعیت زندگی او همواره در حال بهبود و ارتقا بوده و به دنبال توسعه همه‌جانبه بوده است. بروکفیلد^۲ در تعریف توسعه می‌گوید: «توسعه را باید برحسب پیشرفت به‌سوی اهداف رفاهی نظیر کاهش فقر، بیکاری و نابرابری تعریف کنیم» (حسن‌زاده، اکرمانی؛ ۱۳۸۸: ۷۰). در حالت کلی، توسعه جریانی است که در خود تجدید سازمان و سمت‌گیری متفاوت کل نظام اقتصادی - اجتماعی را به‌همراه دارد. توسعه علاوه بر اینکه بهبود میزان تولید و درآمد را دربردارد، شامل دگرگونی‌های اساسی در ساخت‌های نهادی، اجتماعی - اداری و همچنین ایستارها و دیدگاه‌های عمومی مردم است. توسعه در بسیاری از موارد، حتی عادات و رسوم و عقاید مردم را نیز دربر می‌گیرد (بیرو، ۱۳۶۶: ۴۳).

به هر تقدیر، امروز تلقی ما از مفهوم توسعه، فرایندی همه‌جانبه است که معطوف به بهبود تمامی ابعاد زندگی مردم یک جامعه (به‌عنوان لازم و ملزوم) است. ابعاد مختلفی برای توسعه ملی در نظر گرفته می‌شود که عبارت‌اند از: توسعه اقتصادی، توسعه سیاسی، توسعه فرهنگی و اجتماعی و توسعه امنیتی. لذا مناسب نیست بدون توجه به کلیه ابعاد توسعه، صرفاً به یک جنبه اولویت بخشید و دیگر بخش‌ها را در دستور کار آینده قرارداد. لذا وقتی صحبت از توسعه

هنر می‌کنیم می‌بایستی که توسعه هنر را در کالبد توسعه ملی و با تمام ابعاد آن در نظر بگیریم، چراکه در غیر این صورت، توسعه هنر بدون توسعه اقتصادی چگونه میسر شده و اتفاق می‌افتد.

در یک تعریف کلی و ساده می‌توان گفت که توسعه هنر عبارت است از: رشد همراه با افزایش ظرفیت‌های تولیدی اعم از ظرفیت‌های فیزیکی، انسانی و اجتماعی. بر همین اساس، در توسعه هنری رشد کمی تولید حاصل خواهد شد؛ اما در کنار آن، نهادهای اجتماعی و فرهنگی نیز متحول خواهند شد، نگرش‌ها تغییر خواهد کرد، توان بهره‌برداری از منابع موجود به صورت مستمر و پویا افزایش یافته و هر روز نوآوری جدیدی انجام خواهد شد (دین‌پرست، ۱۳۸۰: ۲۹). اصولاً در توسعه هنری با یک فرایند و در طی این فرایند با شاخصه‌هایی مانند پایداری، تأثیرگذاری و تحولات انسانی روبه‌رو هستیم. در توسعه هنری کلیه نهادهای فرهنگی و تمدن‌ساز یک کشور و اقلیم درگیر هستند و بدون توجه به دیگر مؤلفه‌های توسعه امکان حرکت در این چرخه وجود ندارد. لذا توسعه هنر یک فرایند برای غلبه بر نارسایی‌های فرهنگ ساز در جامعه است (مددپور، ۱۳۸۴: ۷۲).

از مطالعه دقیق در تاریخ هنر و خصوصیات زندگانی و روحیه هنرمندان ایرانی و پی‌جویی در علل تنزل و ترقی هنر در ایران چنین برمی‌آید که همواره اصل توجه و تشویق توسط حاکمان و فراهم آوردن محیط و وضع مساعد برای هنرمند در این کشور یکی از عناصر مهم پیشرفت و ترقی هنر بوده است. هنرمند ایرانی همیشه در پی محرکی می‌گشته و جویای محوری بوده که پروانه‌وار دور شمع وجود او به پرواز درآمده، مایه جان و شیره استعدادش را در پای آن نثار نماید. او همواره تشنه توجه و تربیت و تشویق بوده، تا غنچه استعدادش بشکفتد و با دست‌های هنرمندش به خلق بدایع صنایع بپردازد (ذکاء، ۱۳۷۹: ۵۶). ارتباط با فرهنگ‌های مختلف و تعامل با هنرهای غربی نیز نقش مهمی در تعالی و توسعه هنر خواهد داشت. بررسی‌ها نشان می‌دهد که هنرهای ایرانی - اسلامی قابلیت جذب و واکنش مناسب در قبال ورود هنرهای دیگران را داشته است. بسیاری از عناصر محتوایی نهفته در هنر ایرانی، برخاسته از پذیرش عمومی آن در جامعه است. در زمان هلنیسم اجتماعی فرهنگی سلوکیان، هنر یونانی با اعمال فرهنگ‌سازی از بالا (طبقه حاکم) تفوق یافت، اما پس از گذشت این دوران، عناصر فرهنگی اصیل ایرانی بار دیگر احیا شده و باعث رشد و توسعه هنر ایرانی شد (حقیقت، ۱۳۶۹: ۸۰). این تحول در نوع منسوجات و سبک‌های تزیین آن در آثار متعدد به‌جامانده، کاملاً آشکار است (کلانتری، ۱۳۸۳: ۵۳).

باتوجه به اهمیت توسعه هنر از جنبه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی و فرهنگی در کشور، موضوع تدوین و بررسی پیش‌نویس سند توسعه هنر، ماده واحد تأسیس مؤسسه هنرمندان پیش‌کسوت و همچنین اصول و سیاست‌های موسیقی کشور در سال ۱۳۹۹ نیز برگزار گردید که متأسفانه به دلایلی نامشخص، نتایج و چگونگی ادامه کار بر روی این سند تاکنون ارائه نشده است. اگرچه در آخرین اقدامات موجود، در چارچوب همکاری مشترک فرهنگستان هنر با شورای عالی انقلاب فرهنگی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، انجمن اقتصاد هنر و دیگر سازمان‌های مرتبط، برگزاری

همایش ملی «اقتصاد فرهنگ و هنر» در دستور کار قرار گرفته است تا در نهایت، زمینه برای تهیه و تدوین «سند ملی توسعه پایدار هنر کشور» فراهم شود (خبرگزاری آریا، ۱۴۰۲).

۵. روش شناسی تحقیق

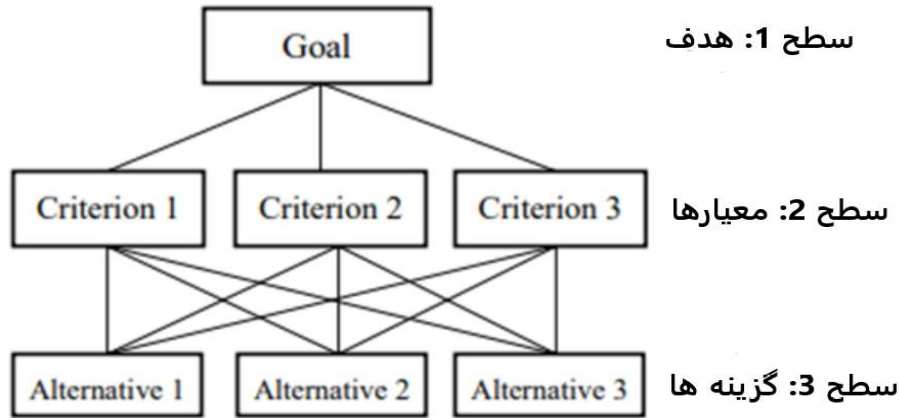
در این پژوهش، در یک فرایند دومرحله‌ای با استفاده از یک رویکرد ترکیبی به صورت تحلیلی - توصیفی و تکنیک ریاضی سلسله‌مراتبی AHP به بررسی، شناسایی و تعیین اولویت عوامل کلیدی بر توسعه هنر اسلامی در پلتفرم رسانه اجتماعی نظیر اینستاگرام پرداخته می‌شود. به همین منظور، در ابتدا داده‌ها و اطلاعات موردنیاز این مطالعه در رابطه با عوامل مهم توسعه هنر با توجه به پیشینه مطالعات و مبانی نظری موجود با استفاده از روش کتابخانه‌ای و با ابزار فیش‌برداری جمع‌آوری و عوامل کلیدی شناسایی و طبقه‌بندی می‌گردد. در فاز دوم مطالعه نیز با تهیه پرسش‌نامه‌ای محقق ساخته جهت انجام مقایسات زوجی برای تعیین اهمیت و الوات عوامل کلیدی بر توسعه هنر اسلامی از دیدگاه خبرگان منتخب، اقدام شده و نظرات آن‌ها جمع‌آوری و رتبه‌بندی نهایی انجام می‌پذیرد. با توجه به اینکه این روش، یک تکنیک تخصص‌محور است، لذا حجم نمونه نیز نایستی از ۱۰ نفر کمتر باشد. از این رو، با انتخاب یک نمونه هدفمند و در دسترس ۲۰ نفره از خبرگان و کارشناسان با تجربه حوزه هنر و کامپیوتر (شامل کارشناسان فناوری اطلاعات و ارتباطات، نقاشی و تذهیب، سفالگری و کاشی‌کاری، معماری، هنرهای نمایشی، خطاطی و قالی‌بافی) شهر تهران که براساس مشاوره با کارشناسان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات و همچنین سازمان میراث فرهنگی، اسامی، صلاحیت و سابقه کار و تجربه آن‌ها مورد تأیید قرار گرفته و نظرات آن‌ها بعد از ارائه توضیحات لازمه به صورت حضوری جمع‌آوری و با استفاده نرم‌افزار Expert choose، به ترتیب در طی چند مرحله مقایسات زوجی، الوات‌بندی عوامل کلیدی توسعه هنرهای اسلامی در فضای مجازی از طریق پلت فرمی نظیر اینستاگرام با استفاده از روش سلسله‌مراتبی AHP تعیین گردید.

روش تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP)، ابزار قوی و مفیدی را برای مدیریت عناصر چندمعیاره کیفی و کمی است که توسط ساعتی^۳ (۱۹۸۰)، توسعه داده شد. این مدل براساس ساختار سلسله‌مراتبی پایه‌ریزی شده است. این رویه مجموعه‌ای از گزینه‌ها را که در تصمیم‌گیری مهم هستند را در نظر گرفته و امکان اعمال تحلیل حساسیت بر روی معیارها و زیرمعیارهای بعدی را فراهم می‌نماید. علاوه بر این، به دلیل انجام مقایسه‌های زوجی، قضاوت و محاسبات را آسان می‌کند. علاوه بر این‌ها، سازگاری و ناسازگاری در تصمیمات را نیز نشان می‌دهد که پاداش تصمیم‌گیری چندمعیاره است (لی،^۴ ۲۰۰۷: ۴۵). فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی یکی از فراگیرترین سیستم‌هایی است که برای تصمیم‌گیری با معیارهای چندگانه در نظر گرفته می‌شود. در این روش اولین قدم ایجاد یک سلسله‌مراتب از مشکل است. مرحله دوم، دادن یک مقدار اسمی به هر سطح از سلسله‌مراتب و ایجاد یک ماتریس از قضاوت مقایسه زوجی

^۳ Saaty., ۱۹۸۰

^۴ Lee., ۲۰۰۷

است. ساختار این روش را که به سه سطح هدف، معیارها و گزینه‌ها تقسیم می‌شود را می‌توانیم در شکل ۴ نشان دهیم (استوفکوا و همکاران^۵، ۲۰۲۲: ۵۰).

شکل ۱. نمونه‌ای از درخت سلسله‌مراتبی

برای انجام این مقایسه، ساعتی (۲۰۰۸) یک مقیاس مطلق را برای مقایسه معیارها پیشنهاد نمود، لذا اولی را با دومی مقایسه نمود و تعیین نمود که معیار اول چقدر کم‌تر و یا بیشتر نسبت به دومی اهمیت دارد. وی استفاده از یک مقیاس از ۱ تا ۹ را پیشنهاد می‌کند که مقادیری را برای هر یک از شاخص‌های فرد و برای موقعیت‌های متوسط، مقادیر زوج از ۲ تا ۸ را تعریف می‌کند. این مقایسات در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۱. مقیاس‌های نسبی برای مقایسات زوجی

شرح	مقدار عددی	شدت اهمیت
هر دو فعالیت به یک اندازه به هدف کمک می‌کنند.	۱	اهمیت برابر
اهمیت ضعیف یا ناچیز نسبت به دیگری	۳	اهمیت متوسط
اهمیت بیشتر یا اساسی‌تر در مقایسه با دیگری	۵	اهمیت قوی
داشتن اهمیت بسیار بالا در مقایسه با دیگری	۷	اهمیت بسیار قوی
داشتن اهمیت فوق‌العاده بالا در مقایسه با دیگری	۹	اهمیت فوق‌العاده

منبع: برگرفته از ساعتی (۱۹۸۰)، گرانمان و فیگوریدو^۶ (۲۰۱۳)

^۵ Stofkova et al., ۲۰۲۲

^۶ Granemann & Figueiredo., ۲۰۱۳

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها در این رویکرد شامل مراحل زیر خواهد بود. ابتدا ماتریس مقایسه زوجی که ماتریس A نامیده می‌شود از داده‌های جمع‌آوری شده از مصاحبه‌ها استخراج می‌شود. بردار ویژه اصلی ماتریس A به صورت "w" محاسبه می‌شود.

$$A = \begin{bmatrix} 1 & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & 1 & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & 1 \end{bmatrix} \quad (1)$$

اگر $a_{ik} * a_{kj} = a_{ij}$ ؛ برای همه k, j و i برقرار نباشد، روش بردار ویژه انتخاب شده است. اگر ماتریس ناسازگار باشد و در صورت سازگاری ناقص، نمی‌توان از ماتریس مقایسه زوجی برای گرفتن W_i استفاده کرد. برای یک ماتریس مثبت و معکوس می‌توان از تکنیک بردار ویژه استفاده کرد که در آن:

$$e^T = (1, 1, \dots, 1)$$

$$W = \lim_{k \rightarrow \infty} \frac{A^k \cdot e}{e^T \cdot A^k \cdot e} \quad (2)$$

برای رسیدن به همگرایی بین مجموعه پاسخ‌ها در تکرار متوالی این فرایند، محاسبه باید چندین بار تکرار شود تا در هنگام مواجهه با یک ماتریس ناسازگار تصمیم‌گیری شود. سپس، فرمول زیر برای تبدیل داده‌های خام به مقادیر مطلق معنی‌دار و وزن نرمال شده $(w_1, w_2, w_3, \dots, w_n)$ ، اعمال می‌شود:

$$Aw = \lambda_{\max} w, \quad \lambda_{\max} \geq n$$

$$\lambda_{\max} = \frac{\sum a_{ij} w_j - n}{w_i} \quad (3)$$

$$A = \{a_{ij}\} \text{ with } a_{ij} = 1/a_{ji}$$

که در آن:

A: مقایسات زوجی

w: بردار وزنی نرمال شده

λ_{\max} : حداکثر مقدار ویژه A

a_{ij} : مقایسه عددی بین مقادیر i و j

N: بعد ماتریس

در مرحله بعد، به منظور اعتبارسنجی نتایج AHP، نسبت سازگاری (CR) با استفاده از فرمول $CR = CI/RI$ محاسبه می‌شود. لازم به ذکر است که نسبت سازگاری کمتر از ۰.۱۰ تایید کننده قابل قبول بودن نتایج مقایسه است. در این رابطه، شاخص سازگاری (CI) نیز به نوبه خود از طریق فرمول زیر اندازه گیری می‌شود (تولویی و همکاران^۷، ۲۰۲۲):

$$CI = \frac{\lambda_{\max} - n}{n - 1} \quad (۴)$$

۶. یافته‌های تحقیق

با بررسی پیشینه تحقیق و مطالعات انجام یافته در حوزه هنر، در کل مقدار هفت عامل کلیدی در توسعه هنر شناسایی و استخراج گردید که هر کدام از آن‌ها نیز می‌توانستند خود به زیر عامل دیگری تقسیم شوند. جهت بررسی عدم تناسب، ابهام عبارات و یا وجود نارسایی در معانی کلمات، از روایی صوری استفاده شد و با نظرخواهی از ۳ تن از خبرگان منتخب شده، روایی پرسش‌نامه محقق ساخته با مقیاس لیکرت پنج رتبه‌ای مورد تأیید قرار گرفت. برای تعیین پایایی پرسش‌نامه از روش همسانی درونی و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. بررسی میزان آلفای کرونباخ به دست آمده عوامل نشان داد که این ضریب برای تمامی عوامل بزرگ‌تر از ۰/۷ بوده و برای کل متغیرهای مورد بررسی برابر ۰/۷۹۹ بوده است که نشان می‌دهد که آزمون از پایایی مناسبی برخوردار است. نتایج این آزمون در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۲. آزمون پایایی عوامل کلیدی توسعه هنرهای اسلامی

ردیف	عوامل	زیر عوامل (سؤالات و گویه‌ها)	ضریب آلفای کرونباخ
۱	فردی	۱- سن کاربران ۲- جنسیت کاربران ۳- سطح سواد کاربران ۴- کار و پیشیه کاربران ۵- انگیزه‌های فردی و سلايق کاربران ۶- تعاملات فردی کاربر ۷- هنرمند بودن و یا نبودن کاربر ۸- احساس نیاز به پیشرفت هنری	۰/۸۸۶

^۷ Tolo et all., ۲۰۲۲

ردیف	عوامل	زیر عوامل (سؤالات و گویه‌ها)	ضریب آلفای کرونباخ
۲	اقتصادی	۹- میزان درآمد کسب شده کاربر ۱۰- جایگاه اقتصادی کاربر ۱۱- درآمد ماهانه و یا سالانه کاربر ۱۲- مشکلات مالی هنرمندان ۱۳- حمایت مالی و تشویق هنرمندان	۰/۸۹۱
۳	ساختاری و کالبدی	۱۴- ایجاد رقابت در بازار با تقویت گالری‌های استاندارد که قابلیت بین‌المللی شدن را دارند. ۱۵- افزایش تعداد مجموعه‌داران حرفه‌ای و ایجاد فضای رقابتی میان موزه‌ها در جهت کلکسیون‌داری ۱۶- گسترش اینترنت و زیر ساخت‌های تکنولوژیکی ۱۷- تربیت نیروهای هنرمند و علاقه‌مند به حوزه فرهنگ و هنر در دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی خصوصی ۱۸- ورود بخش خصوصی و استارت‌آپ‌های فعال در حوزه فرهنگ و هنر	۰/۷۴۲
۴	فرهنگی	۱۹- زبان کاربر ۲۰- تاریخ سرزمینی کاربر ۲۱- دین و مذهب کاربر ۲۲- نگرش مناسب به هنر و هنرمند ۲۳- مدیریت فرهنگی مناسب ۲۴- تقویت ارتباطات بین‌المللی و داخل کشوری در حوزه هنر ۲۵- انجام تبلیغات منسجم و هدفمند به مخاطبین هدف	۰/۷۲۹
۵	اجتماعی و محیطی	۲۶- محیط جغرافیایی، بروز بلایای طبیعی در محل سکونت کاربر ۲۷- سکونت کاربر در شهر و یا روستا ۲۸- داشتن دوستان و یا فامیل‌های هنرمند ۲۹- طبقه اجتماعی کاربر ۳۰- توجه به تقاضاهای فرهنگی نسل حاضر	۰/۷۱۰

ردیف	عوامل	زیر عوامل (سؤالات و گویه‌ها)	ضریب آلفای کرونباخ
۶	تکنولوژیکی	۳۱-افزایش سرعت اینترنت در کشور ۳۲-رفع فیلترینگ و یا فیلترینگ هوشمند ۳۳-سادگی استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی ۳۴-مدت زمان عضویت در شبکه‌های اجتماعی	۰/۸۱۱
۷	امنیتی و قانونی	۳۵-تغییر در مدیران فرهنگی و بکارگیری افراد متخصص ۳۶-تدوین قوانین حمایتی از فعالیت‌های مجازی هنری و قانونی ۳۷-پیشگیری از بروز کاهبرداریهای اینترنتی	۰/۷۸۹
۸	حمایت‌های دولتی	۳۸-ارائه مشوق‌هایی نظیر معافیت‌های مالیاتی موقت دولت برای هنرمندان ۳۹-ساخت موزه‌های استانی برای شهرهای بزرگ ۴۰-ساخت فرهنگسرا برای شهرهای کوچک ۴۱-تقویت و تشویق نوآوری، ابتکار و کمک به آفرینش‌های هنری ۴۲-تدوین و تسریع در اجرای سند جامع توسعه هنر در کشور ۴۳-همکاری جدی‌تر و هم‌افزایی بیشتر سازمان‌های متولی فرهنگ و هنر ۴۴-حمایت از فعالیت هنرمندان در رسانه‌های اجتماعی در بستر اینترنت ۴۵-توجه بیشتر به عصر پسا مدرن و فضاهای فرهنگی	۰/۷۹۰
-	کل	-	۰/۷۹۹

منبع: یافته‌های تحقیق

در ادامه باتوجه به یافته‌های مرحله اول تحقیق در مورد عوامل کلیدی هشت گانه توسعه هنرهای اسلامی، نتایج حاصل از بخش دوم مطالعه که با روش AHP انجام یافته است، ارائه می‌شود. باتوجه به نتایج به دست آمده در مورد مقایسه زوجی حاصل از نظرات خبرگان، ماتریس مقایسه زوجی و نرمال شده به شرح جداول بعدی ارائه می‌شود.

جدول ۳. ماتریس مقایسه زوجی اهمیت عوامل کلیدی توسعه هنرهای اسلامی

اجتماعی- محیطی	حمایت دولتی	فرهنگی	امنیتی قانونی	ساختاری و کالبدی	فردی	اقتصادی	تکنولوژیکی	روش‌ها
۲/۳۴	۱/۱۲	۱/۴۵	۲/۴۶	۲/۳۸	۲/۲۱	۲/۱۷	۱	تکنولوژیکی
۲/۷۸	۲/۲۸	۱/۲۳	۱/۷۷	۲/۲۹	۱/۲۰	۱	۰/۸۱۵	اقتصادی
۱/۹۹	۰/۷۶۰	۱/۱۹	۲/۶۸	۱/۳۹	۱	۰/۵۷۹	۰/۹۰۴	فردی
۱/۶۰	۱/۰۶	۱/۲۹	۱/۴۵	۱	۰/۲۴۰	۰/۴۰۸	۰/۷۷۱	ساختاری و کالبدی
۰/۸۹۰	۰/۵۸۰	۰/۱۱۲	۱	۰/۹۱۷	۰/۳۸۹	۰/۵۰۵	۰/۷۲۲	امنیتی قانونی
۰/۶۹۰	۰/۵۳۱	۱	۰/۸۴۰	۰/۶۵۱	۰/۴۶۹	۰/۵۳۷	۰/۶۱۶	فرهنگی
۰/۷۹۳	۱	۰/۴۰۱	۰/۷۲۷	۰/۳۶۹	۰/۳۲۹	۰/۵۶۱	۰/۸۶۸	حمایت دولتی
۱	۰/۱۰۲	۰/۶۱۹	۰/۶۹۸	۰/۴۱۹	۰/۲۹۰	۰/۱۰۲	۰/۶۶۹	اجتماعی- محیطی
۱۱/۹۸۳	۷/۴۳۳	۷/۲۹۲	۱۱/۶۲۵	۹/۴۱۶	۶/۱۲۷	۶/۴۰۲	۶/۴۱۵	جمع ستون

منبع: یافته‌های تحقیق

جدول ۴. ماتریس نرمال شده اهمیت عوامل کلیدی توسعه هنرهای اسلامی

رتبه	وزن نهایی	اجتماعی- محیطی	حمایت دولتی	فرهنگی	امنیتی قانونی	ساختاری و کالبدی	فردی	اقتصادی	تکنولوژیکی	روش‌های اصلی
۳	۲۱%	۰/۳۲۰	۰/۲۷۸	۰/۱۷۶	۰/۱۹۰	۰/۲۷۶	۰/۲۳۰	۰/۱۳۸	۰/۲۴۸	تکنولوژیکی
۲	۲۷%	۰/۳۲۹	۲۹۰	۰/۲۱۸	۰/۱۸۹	۰/۲۳۹	۰/۲۸۹	۰/۲۴۹	۰/۲۸۷	اقتصادی
۱	۳۱%	۰/۱۸۹	۰/۳۷۹	۰/۲۷۶	۰/۲۹۰	۰/۳۷۶	۰/۳۳۰	۰/۲۳۸	۰/۳۵۸	فردی
۶	۱۲%	۰/۱۸۰	۰/۲۱۹	۰/۱۴۸	۰/۱۷۲	۰/۱۹۱	۰/۱۸۳	۰/۱۶۱	۰/۲۱۹	ساختاری و کالبدی
۷	۰/۸%	۰/۱۶۸	۰/۱۳۹	۰/۱۵۰	۰/۱۹۳	۰/۱۵۹	۰/۱۶۰	۰/۱۲۹	۰/۲۶۹	امنیتی قانونی
۴	۱۹%	۰/۲۷۹	۰/۱۹۹	۰/۲۱۹	۰/۱۸۲	۰/۲۳۰	۰/۱۷۰	۰/۱۹۰	۰/۲۲۰	فرهنگی

حمایت دولتی	۰/۱۹۵	۰/۱۸۱	۰/۲۱۳	۰/۱۸۲	۰/۱۹۱	۰/۱۵۹	۰/۱۷۹	۰/۲۱۲	۱۶%	۵
اجتماعی - محیطی	۰/۲۱۲	۰/۱۳۳	۰/۱۴۰	۰/۱۳۹	۰/۱۷۹	۰/۱۴۵	۰/۱۴۸	۰/۱۲۳	۰/۰۶%	۸

منبع: یافته‌های تحقیق

باتوجه به نتایج جدول (۳) می‌توان دریافت که از میان عوامل کلیدی مورد بررسی، به ترتیب عوامل فردی (با وزن ۰/۳۱)، عوامل اقتصادی (با وزن ۰/۲۷)، عوامل تکنولوژیکی (با وزن ۰/۲۱)، عوامل فرهنگی (با وزن ۰/۱۹)، عوامل مربوط به حمایت‌های دولتی (با وزن ۰/۱۶)، عوامل ساختاری و کالبدی (با وزن ۰/۱۲)، عوامل امنیتی و قانونی (با وزن ۰/۰۸) و نهایتاً عوامل اجتماعی و محیطی (با وزن ۰/۰۶) به ترتیب مهم‌ترین عوامل کلیدی توسعه و گسترش هنرهای اسلامی از طریق رسانه اجتماعی نظیر اینستاگرام می‌باشد.

در پایان به منظور اطمینان از نتایج حاصله از این روش، به محاسبه نرخ سازگاری اقدام می‌شود. نرخ سازگاری معیاری است که نشان می‌دهد که تا چه اندازه می‌توان به الوات‌های ناشی از مقایسات زوجی خبرگان اعتماد نمود. اگر نرخ سازگاری کوچک‌تر از ۰/۱ باشد، نرخ سازگاری قابل قبول بوده و در غیر این صورت، مقایسات بایستی مجدداً تکرار و تجدید نظر شوند. نتایج این محاسبات در جدول ۵ ارائه شده است. باتوجه به نتایج حاصله مشاهده می‌شود میزان نرخ CR کوچک‌تر از ۱۰٪ شده است. لذا ماتریس مقایسه زوجی اهمیت عوامل کلیدی توسعه هنرهای اسلامی مورد بررسی با نظرات خبرگان کاملاً سازگار می‌باشد.

جدول ۵. نتایج محاسبه نرخ سازگاری قضاوت‌های خبرگان

اهمیت عوامل کلیدی توسعه هنرهای اسلامی	$\lambda \max$	CI	CR
مقادیر	۳.۵۹	۰/۰۰۲۱	۰.۰۱۲۰

منبع: یافته‌های تحقیق

۶. بحث

هنر اسلامی در گذر زمان به مجموعه آثاری اطلاق شده که عموماً در دوره اسلامی و در سرزمین‌های اسلامی پدید آمده‌اند. این روند امروزه در جوامع هنری و دانشگاهی کشور با تغییراتی همراه شده و منظور از هنر اسلامی، بیشتر صنایع دستی و هنرهای سنتی بازمانده از گذشته است که در کشورمان ایران، علاقه‌مندان خاص خود را دارد. باتوجه به گسترش روزافزون استفاده از فناوری و تکنولوژی‌های نوین و تأثیرات بسیار مهم این فناوری‌ها در تمامی حوزه‌های

فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی، حوزه هنر نیز از این تأثیرات بی‌نصیب نمانده و سال‌هاست که شاهد تغییرات شگرفی در این زمینه بوده‌ایم.

همچنان که الگوهای ارتباطی به‌طور روزافزونی از مرزهای ملی فراتر می‌رود، آمار اتصال به اینترنت و کاربران آن به‌طور تصاعدی در حال رشد است. انتشار پرشتاب اینترنت، ماهواره و فناوری‌های دیجیتالی، ارتباط هم‌زمان میان بخش‌های وسیعی از جهان را ممکن ساخته است. در نتیجه، بسیاری از کنترل‌های ملی اطلاعات بی‌اثر شده‌اند. شبکه‌های اجتماعی مجازی دو نقش اساسی را در تغییر سیاسی جامعه‌های امروزی برعهده دارند. از یک‌سو فرهنگ و هنر توده را نشر می‌دهند و از سوی دیگر منبع تغذیه نخبگان جامعه با هدف نوآوری و ابداع هستند. از این‌رو شناسایی و توجه به توانمندی‌های مختلف پلتفرم‌های مورد استفاده کنونی جهت توسعه و گسترش فرهنگ و علائق هنری امری ضروری به نظر می‌رسد. از این‌رو، در این مطالعه اسنادی و میدانی، ضمن شناسایی عوامل و پارامترهای کلیدی توسعه هنرهای اسلامی، ضمن مروری بر کارهای متفرقه انجام‌یافته در این حوزه، با جمع‌بندی نظرات محققین و همچنین نظرات خبرگان فعال در حوزه‌های هنری بر آن شدیم که ضمن برطرف نمودن خلاء مطالعاتی موجود در این رابطه، نگرش‌های جدیدتر مرتبط با موضوع نیز مورد بررسی قرار گیرد. با توجه به نتایج حاصله می‌توان گفت که یافته‌های این مطالعه هم‌پوشانی مناسبی با پژوهش‌های حائری‌زاده (۱۴۰۱)، قراچورلو و همکاران (۱۴۰۰) و توکلیان (۱۴۰۰) داشته و اکثر مؤلفه‌های تأثیرگذار در توسعه فرهنگ و هنر در کشور، هم به‌صورت نظری و هم به‌صورت میدانی مورد تأیید قرار می‌گیرند.

نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از این مطالعه نشان داد که مجموعاً هشت عامل بسیار کلیدی: فردی؛ اقتصادی، ساختاری و کالبدی؛ فرهنگی؛ اجتماعی-محیطی؛ تکنولوژیکی؛ امنیتی و قانونی و نهایتاً حمایت‌های دولتی را در طی ۴۵ مؤلفه مهم می‌توانیم برای توسعه هنرهای اسلامی از طریق به‌کارگیری پلتفرم‌های مرتبط با رسانه‌های اجتماعی مجازی شناسایی و معرفی نماییم. ضرایب اهمیت حاصل از بررسی نظرات خبرگان نشان داد که به‌ترتیب عوامل فردی، اقتصادی و تکنولوژیکی به ترتیب با اهمیت‌ترین مؤلفه‌های کلیدی جهت توسعه هنرهای اسلامی می‌باشد. لذا با نظر گرفتن مؤلفه‌های تأثیرگذار بر توسعه و گسترش هنرهای اسلامی، بی‌تردید مرزهای هنرهای اسلامی و سنتی درنور دیده شده و مجموعه‌ای خواهد شد که از تمامی رشته‌های هنری اسلامی-ایرانی و حتی نوین نیز پشتیبانی می‌نماید. با این تغییرات، جایگاه هنر اسلامی نسبت به هنرهای سنتی فراتر رفته و علاوه بر گذشته، هنرهای امروزی و حتی آینده را نیز دربر می‌گیرد و فضایی ایجاد می‌کند تا همچون گذشته، بر هر اثر هنری بتوان با دیدگاهی منبعث از اسلام، هنری در راستای معارف و احکام اسلامی خلق و با استفاده توانمندی‌های فضای مجازی و کنترل چالش‌های آن، روزهای خوبی را برای توسعه فرهنگی و هنری کشور شاهد باشیم.

منابع و مآخذ:

کتاب‌ها

- البهنسی، عقیف. (۱۳۹۱). هنر اسلامی. ترجمه: محمود پور آقاسی، چاپ سوم، تهران: انتشارات سوره مهر.
- ایروین، روبرت. (۱۳۸۹). هنر اسلامی. ترجمه: رویا آزادفر، تهران: انتشارات سوره مهر.
- بیرو، آلن. (۱۳۶۶). فرهنگ علوم اجتماعی. ترجمه: باقر ساروخانی، تهران: انتشارات کیهان.
- پرایس، کریستین. (۱۳۹۳). تاریخ هنر اسلامی. ترجمه: مسعود رجب‌نیا، چاپ هشتم، تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر.
- تالبوت رایس، دیوید. (۱۳۹۳). هنر اسلامی. ترجمه: ماه ملک بهار، چاپ شش، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- حقیقت، عبدالرفیع. (۱۳۶۹). تاریخ هنرهای ملی و هنرمندان ایرانی. جلد اول، تهران: شرکت موفان و مترجمان ایران.
- قاسم‌زاده، مرتضی. (۱۳۹۰). نقش شبکه‌های اجتماعی در تحولات منطقه‌ای و بین‌المللی، پرتال سیاست ما.
- قراملکی، فرامرز. (۱۳۸۳). اصول و فنون پژوهش در گستره دین پژوهی. قم: مرکز مدیریت حوزه علمیه.
- کاجی، حسین. (۱۳۹۲). فلسفه تکنولوژی دون آیدی، پاسخی به دترمینیسم تکنولوژیک. تهران: هرمس.
- کلانتری، محبوبه. (۱۳۸۳). تاریخچه کلاه و پوشش سر در ایران. تهران: اداره کل پژوهش‌های سیما.
- کنبی، شیلا. (۱۳۹۳). جزییاتی از هنر اسلامی. ترجمه: افسونگر فراست، چاپ اول، تهران: فرهنگسرای میردشتی.
- کونل، ارنست. (۱۳۸۷). هنر اسلامی. ترجمه: هوشنگ طاهری، چاپ هفتم، تهران: انتشارات توس.
- مددپور، محمد. (۱۳۸۴). آشنایی با آرای متفکران درباره هنر. تهران: انتشارات سوره.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۶۹). اهتزاز روح، مباحثی در زمینه زیبایی‌شناسی و هنر. تهران: انتشارات حوزه هنری.
- مظلومی، رجبعلی. (۱۳۶۶). روزنه ای به باغ بهشت. تهران: جهاد دانشگاهی.
- نجیب اوغلو، گلرو. (۱۳۷۹). هندسه و تزئین در معماری اسلامی. ترجمه مهرداد قیومی بیدهندی. تهران: انتشارات روزنه.
- هاگه دورن، آنته. (۱۳۹۴). هنر اسلامی. ترجمه: عطیه عصارپور و مسیح آذرخش، تهران: انتشارات یساولی.

مقالات

- آذرخش، علی‌محمد. (۱۳۹۱). «رویکردی نظری به تأثیرات شبکه‌های اجتماعی بر تولید ملی و اشتغال در میان جوانان». فصلنامه مطالعات جوانان و رسانه، شماره ۶، ۹۵-۱۱۶.

- آریانی، ابراهیم و همکاران. (۱۳۹۵). «نقش شبکه‌های اجتماعی مجازی در توسعه قابلیت‌های کارآفرینی دانشجویان تحصیلات تکمیلی». برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۷ (۲۹)، ۴۱-۶۸.
- امیری، نجات؛ حبیب‌زاده، اصحاب. (۱۳۹۴). «تحلیل وضعیت شبکه‌های اجتماعی مجازی براساس مدل SWOT». فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، شماره ۷، ۳۵-۷.
- بشیر، حسین؛ افراسیابی، محمدصادق. (۱۳۹۱). «شبکه‌های اجتماعی اینترنتی و سبک زندگی جوانان: مطالعه موردی بزرگ‌ترین جامعه مجازی ایرانیان». تحقیقات فرهنگی، ۵ (۱)، ۳۱-۶۳.
- توکلیان، مهدی. (۱۴۰۰). «ضرورتی اجتناب‌ناپذیر به نام توسعه فرهنگی و هنری؛ کدام عوامل دخیل‌اند؟». خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (دهم مرداد، کد خبر ۸۴۴۲۲۳۶۲).
- حائری‌زاده، محمدمحسن. (۱۴۰۱). «بررسی عوامل مؤثر بر توسعه اقتصاد هنر (با تأکید بر هنرهای نمایشی)». پژوهش‌های نوین در مدیریت کارآفرینی و توسعه کسب و کار تابستان ۱۴۰۱ - شماره ۲، ۳۳۹-۳۳۱.
- حسن‌زاده، داود؛ اکرمانی، اصغر. (۱۳۸۸). «بررسی جایگاه توسعه پایدار در اجتماعات روستایی ایران». مجله علمی-پژوهش‌نامه علوم اجتماعی، شماره ۱۷، ۱.
- خبرگزاری آریا. (۱۴۰۲). «ضرورت تدوین سند ملی توسعه پایدار هنر کشور». ۲۶ آبان ماه، کد خبر: ۳۳۷۱۲۴۸۸.
- دین‌پرست، منوچهر. (۱۳۸۸). «توسعه هنرک متن‌ها و زمینه‌ها». مجله آینه خیال، شماره ۱۲، ۱۰۹-۱۰۸.
- ذکاء، یحیی. (۱۳۴۲). «موجبات ترقی و توسعه هنر در ایران». نشریه هنر و مردم. سال ۱۳۴۲ - شماره ۱۴.
- رضائیان، عالیه؛ ادیسی، افسانه. (۱۳۹۷). «تأثیر شبکه‌های اجتماعی و اعتماد اجتماعی بر مصرف فرهنگی نسل چهارم (دهه هشتادی‌ها) با تأکید بر تلگرام، اینستاگرام و توئیتر». فصلنامه علمی - پژوهشی. جامعه پژوهی فرهنگی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، شماره ۲، ۵۴-۲۹.
- رهنما، آذر؛ شریف‌زاده، محمدرضا و مختاباد امرئی، سید مصطفی. (۱۳۹۸). «تبیین تأثیرات اجتماعی تکنولوژی بر هنر اسلامی در عصر جدید براساس نظریه انتقادی مکتب فرانکفورت». مجله هنر اسلامی، شماره ۴۰، دوره ۱۷، ۱۵۴-۱۴۳.
- سندانی، فری‌ناز. (۱۳۸۴). «تأثیر اینترنت در توسعه هنرهای تجسمی معاصر». فصلنامه هنرنامه، پیاپی ۲۶.
- عطارزاده، عبدالکریم. (۱۴۰۱). «تحلیلی بر تعریف هنر اسلامی و عملکرد آموزشی امروزین آن». مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی / دوره بیست و ششم، شماره سوم (پیاپی ۹۲)، ۶۴۶-۶۲۷.
- فرقانی، محمد مهدی؛ مهاجری، ربابه. (۱۳۹۷). «رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و تغییر در سبک زندگی جوانان». مطالعات رسانه‌های نوین، ۴ (۱۳)، ۲۹۲-۲۵۲.

قراچورلو، نجف؛ نوری، فرامرز؛ قهرمانی، جاوید؛ صمدزاده، سعیده. (۱۴۰۰). «بررسی عوامل مؤثر بر توسعه اقتصاد هنر در استان آذربایجان شرقی». سومین دوره «معرفی برترین‌های پژوهشی فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی»، طرح تحقیقاتی برگزیده جشنواره.

محمودی‌نژاد، هادی؛ تقوایی، علی‌اکبر. (۱۳۸۵). «تأملی در انگاره‌های عرفانی در هنر اسلامی». کتاب ماه هنر، شماره ۱۹، ۱۰۰-۱۹-۶.

پایان‌نامه

علوی، سیدمرتضی. (۱۳۹۶). «مطالعه و تحلیل شبکه‌های اجتماعی». کنفرانس ملی فناوری‌های نوین در مهندسی برق و کامپیوتر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مؤسسه آموزش عالی جهاد دانشگاهی استان اصفهان.

منابع لاتین

Granemann, S., & Figueiredo, A. (۲۰۱۳). Logística aplicada à exportação - instrumento de competitividade. *Revista Brasileira de Economia de Empresas*, ۱(۱), ۵۱-۶۲.

Lee, M. C. (۲۰۰۷). A Method of Performance Evaluation by Using the Analytic Network Process and Balanced Score Card, *International Conference on Convergence Information Technology*.

Massari, L. (۲۰۱۰). "Online social networking": [www. GoogleScholar.com](http://www.GoogleScholar.com).

Rheingold, H. (۲۰۰۲). *Smart Mobs: The Next Social Revolution: Transforming Cultures and Communities in the Age of Instant Access*, Basic Books.

Saaty, T. L. (۱۹۸۰). *The Analytic Hierarchy Process: planning, priority setting, resource allocation*. New York: McGraw-Hill International Book Company.

Stofkova, J., Krejns, M., Repkova Stofkova, K., Malega, P., and Binasova, V. (۲۰۲۲). Use of the Analytic Hierarchy Process and Selected Methods in the Managerial Decision-Making Process in the Context of Sustainable Development. *Sustainability*, ۱۴, ۱۱۵۴۶. <https://doi.org/10.3390/su141811546>.

Symm, S. (۲۰۱۶). How much does it really cost to build a tech start-up? Blog, Launch Laboratory (April ۷).

Toloi, R. C., Reis, J. G. M., Toloi, M. N. V., Vendrametto, O., & Cabral, J. A. S. P. (۲۰۲۲). Applying Analytic Hierarchy Process (AHP) to identify decision-making in soybean supply chains: a case of Mato Grosso production. *Revista de Economia e Sociologia Rural*, ۶۰(۲), e۲۲۹۵۹۵. <https://doi.org/10.1590/1806-9479,2021,229595>.